

In deze OASE keren we terug naar de jaren zeventig. Deze periode wordt gekenmerkt door het ter discussie stellen van traditionele maatschappelijke structuren. Vanaf 1968 komt in de westerse wereld een grootschalig democratiserings- en emancipatieproces op gang, dat parallel loopt aan de opkomst van de consumptiemaatschappij en de vrijetijdseconomie.

De vernieuwingsdrang in de samenleving laat ook de architectuur niet ongemoeid. Men gaat op zoek naar nieuwe definities en verschijningsvormen. Deze zoektocht mondt uit in zeer uiteenlopende posities. Een aantal architectuurstromingen die in deze periode ontstaan worden geleid door een sterke maatschappelijke betrokkenheid en een groot vertrouwen in de architectuur als middel om de maatschappij vorm te geven. Terugkerende thema's hierbij zijn het stimuleren van het culturele engagement van het publiek, de toe-eigening van de publieke ruimte door het individu en, meer algemeen, het stimuleren van de ontmoeting. Deze kon plaatsvinden op kleine schaal, van buur tot buur, maar ook in groter verband. De massale of publieke ontmoeting vond plaats in cultuur- en multifunctionele gebouwen, in woongalerijen,

voetgangerszones en woonerven. Wezenlijk is dat het publiek op geen enkele manier gedefinieerd of gestuurd werd. De ontmoeting was steeds een toevallige, het wandelen was een dwalen zonder doel.

De architectuur van de ontmoeting stelde de behandeling van de verticale ruimteafscheider, de opstand, centraal. Dit leidde tot twee tegengestelde posities, waarbij de opstand expliciet werd vormgegeven of juist werd ontkend. Het meest radicale voorbeeld van het laatste vormen de ontwerpen van Superstudio. Deze bestonden uit abstracte vormen of structuren die in het meest extreme geval werden gereduceerd tot een plat vlak. In het project 'supersurface' uit 1971 is de gevel volstrekt afwezig. Het project introduceert een stedenbouw zonder vorm, een technologie zonder beeld, met het natuurlijke landschap als achtergrond. De mens bevrijdt zich in dit project van zijn traditionele habitat in een continue ontmoeting van personen, objecten en evenementen waarbij interieur en exterieur met elkaar versmelten. Het is een 'utopie de surface, technologique et emancipatrice, et totalement liée au corps, à la vision, aux sens'.¹ Het is kort gezegd een ode aan het leven, de consumptiemaatschappij en

1979 1978 1977 1976 1975

This OASE is a return to the 1970s, a period characterised by the radical questioning of society and its established order. In the aftermath of 1968 the developed Western world embarked on a large scale process of democratisation and emancipation that ran parallel to the rise of the consumer and leisure society.

Society's urge for renewal also had its consequences for architecture. New definitions and architectural forms were sought, leading to highly divergent positions some of which are led by a strongly developed social preoccupation and confidence in the role of architecture as a means of shaping society. The question how to stimulate the cultural commitment of the public in order to enable individuals to appropriate public space

and, more generally, engage in meaningful social encounter is a recurrent topic in the architectural debates. Social encounter could take place in small-scale environments, based on the immediate neighbourhood but also on a much larger urban scale, in multifunctional public buildings, on elaborate gallery access systems and pedestrian zones, or specially designed car-free enclaves. It was essential that the public was to move freely and that the encounter should be as unpremeditated as the public was undefined or directed.

The architecture the goal of which was giving shape to the encounter concentrated on the treatment of the vertical partitions of spaces, the elevation which could be either specifically designed or radically aban-

done as exemplified in the proposals of Superstudio. These proposals consisted of abstract forms or structures; in the most extreme cases they were reduced to a flat surface. In the 1971 'supersurface' project there is no facade at all. The project introduced a formless urban development, a technology without an image, with the natural landscape as its background. In this project man was liberated from his traditional habitat in a continuous encounter between people, objects and events, in which interior and exterior merged. It is an 'utopie de surface, technologique et emancipatrice, et totalement liée au corps, à la vision, aux sens'.¹ It is, in short, an ode to life, the 'consumer society' and technology, in a total rejection of architecture.

de technologie in een totale verwerping van de architectuur.

Aan de andere kant stond de groep rond het tijdschrift *Forum*, die in de loop van de jaren zestig en zeventig de ontmoeting juist in de opstand plaatsten. Dit werd besproken in een aantal themanummers over de 'Gestalte van het tussen', getiteld: 'Drempel', 'Deur' en 'Raam'. Het tijdschrift concentreerde zich op het verkennen en tonen van het alledaagse leven in verschillende culturen, om daar vervolgens een architectonische stelling aan te verbinden. De *Forum*-groep geloofde dat architectuur een conditie vormde voor een betere samenleving: 'Instead of function generating form, with the Forum group form generates function.'² De betekenis van de gevel verschoof voor hen van architectonische representatie naar het mogelijk maken van menselijke communicatie.

In deze OASE wordt de actualiteit van de jaren zeventig onderzocht door een aantal karakteristieke projecten uit die tijd opnieuw te bezoeken en hun verborgen kwaliteiten te herontdekken. Het thema van de ontmoeting komt terug in de woongalerij zoals ontwikkeld in de woningbouwprojecten Robin Hood Gardens van de Smithsons, Het Breed van

Van Gool en Runcorn van Stirling. Zelfdeterminatie en het in bezit nemen van de ruimte waren belangrijke thema's bij de casco-woningen van Van den Broek en Bakema en Hertzberger. De casco's zijn ontworpen als een halffabriek dat afgebouwd kan worden door de bewoner. Het stimuleren van het culturele engagement komt aan de orde in een viertal artikelen over cultuurgebouwen. In deze gebouwen werd geëxperimenteerd met het vervagen van de grenzen tussen cultuur, opvoeding, vrije tijd en consumptie. Men zocht naar mogelijkheden om het gebouw en de openbare ruimte met elkaar te verweven. Dit gebeurde op een aantal manieren: door het wegnemen van grenzen tussen de verschillende programma's zoals bij het Karregat van Van Klinger, of door het creëren van een dwaallandschap zoals bij het Centro Cultural te São Paulo van Lopez en Telles. Maar bijvoorbeeld ook door het vormgeven van het culturele programma als een moment in het stedelijk landschap zoals de Southbank

1

Dominique Rouillard, 'Superstudio: monument continu 1969', *Le Moniteur Architecture*, nr. 115, april 2001, p. 87.

2

Peter Buchanan, 'Forum Fellowship', *The Architectural Review*, februari 1990, p. 33.

1974 1973 1972 1971 1970

On the other hand there was a group loosely affiliated with the Dutch *Forum* magazine, which, in the course of the 1960s, located the encounter precisely in the elevation. This was discussed in several special issues on the 'shape of the in-between', entitled 'Threshold', 'Door', and 'Window'. The periodical concentrated on the exploration and portrayal of everyday life in various cultures, to which it then linked an architectural proposition. The architects associated with *Forum* believed that architecture was a condition for a better society: 'Instead of function generating form, with the Forum group form generates function'.² They saw the function of the facade shifting from architectural representation to the enabling of human communication.

In this issue of OASE the relevance of this architecture is explored by revisiting several characteristic projects from this period. The theme of the encounter appears in the idea of the 'streets-in-the-air' as developed in such housing projects as the Smithsons' Robin Hood Gardens, Van Gool's Het Breed and Stirling's Runcorn. Self-determination was a major theme in Van den Broek and Bakema's carcass-homes in 't Hool and Hertzberger's 'Diagoon' houses. The carcass houses were designed to be half-completed so that the occupants could finish them off. The stimulation of cultural commitment is the subject of four articles about buildings with a cultural function and the experiments in blurring the boundaries between culture, edu-

cation, leisure and consumption, seeking opportunities for interweaving the building and the public space. This was done in several ways: by removing boundaries between separate programmes, as in Van Klinger's Karregat, the creation of a rambling landscape as in the Centro Cultural in São Paulo designed by Lopez and Telles. But also by designing the cultural programme as a point in the urban landscape as on the Southbank developed by the London County Council, or by visualising the movement of the public in the facade as in Rogers and Piano's Centre Pompidou.

1

Dominique Rouillard, 'Superstudio: monument continu 1969', *Le Moniteur Architecture*, no. 115, April 2001, p. 87.

2

Peter Buchanan, 'Forum Fellowship', *The Architectural Review*, February 1990, p. 33.

ontwikkeld door de London County Council, of door de publieksstromen onderdeel te laten zijn van de gevel, zoals bij het Centre Pompidou van Rogers en Piano.

De thema's uit de jaren zeventig zijn nu, ook in Nederland, weer actueel. Er zijn expliciete verwijzingen naar de vormtaal. Modieuze life style-tijdschriften staan vol met interieurs, mode en meubels uit die tijd. De esthetiek wordt opgepakt in ontwerpen die een eigen wereld scheppen, een kunstmatige habitat creëren waarin felle kleuren, experimentele materialen en organische vormen worden gebruikt, en waar elke verwijzing naar het exterieur ontbreekt. Maar niet alleen de vormen, ook sociale thema's als de ontmoeting, het dwalen en de zelfdeterminatie worden weer opgepakt, zij het op een meer gerichte manier. Het voorheen ongedefinieerde, stuurloze publiek is vervangen door een duidelijk gedefinieerde doelgroep. Dwaallandschappen worden ingezet in specialistische omgevingen als kantoorgebouwen en winkelcentra. De emancipatie en zelfbestemming van het individu komen terug in woonconcepten als het Wilde Wonen. Hybride programma's worden opnieuw toegepast in commerciële omgevingen. In een doelbewuste ontmoeting

van consument en product komen de verschillende collectieve ruimtes samen in een totale versmelting van sociale en vrijetijds- en consumptiemaatschappij.

Like Bijlsma, Madeleine Maaskant,
Eireen Schreurs

1969 1968

1970s REVISITED

The debates of the late 1960s and early 1970s have acquired a new topicality in the current architectural discourse, in Holland and elsewhere. Often the references are primarily visual, by quoting the formal languages. Life-style magazines abound in interiors, fashion and design objects form this period. The aesthetics of the 1970s are reworked into new designs that attempt to create worlds of their own, artificial habitats characterised by cheerful colours, experimental use of material and organic form and which avoid any reference to the world outside. Yet it is not only the forms that are rediscovered, but also the broader ideas of architecture as a facilitator of social encounter, self-determination and unrestrained movement, albeit in a more directed way.

The former idea of an undefined and undirected public is replaced by clearly defined target groups. The concept of the landscape in which the individual could drift and roam is used in the commercialised retail and office environments. The emancipation and self-determination of the housing consumer returns in concepts like the 'Wilde Wonen'. Hybrid programmes are used in commercial environments. In the deliberate encounter of consumer and product, private spaces here merge seamlessly into a total fusion of the 'consumer', 'social' and 'leisure' environments.

Like Bijlsma, Madeleine
Maaskant, Eireen Schreurs
Translation: Gregory Ball